

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס : לילי הבר
 רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
 טלפון : 054-4436366, פקס : 09-9579540
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 141 נובמבר 2018 כסלו תשע"ט

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

76 שנים לפעולות המרי בקרקוב

ב-22 בדצמבר ימלאו 76 שנים לפעולות המרי שביצעו חברי תנועות הנוער בקרקוב בתקופת מלחמת העולם השנייה.

באותו לילה תקפו צעירים, מכל תנועות הנוער החלוציות בעיר, מספר יעדים, ושיאם הייתה ההתקפה על בית הקפה "ציגנריה", ששימש מועדון לקציני הגסטאפו, ועלה בידם להרוג ולפצוע רבים.

הפעולות בלילה זה היו שיאן של מספר פעולות קודמות של אותם נערים ונערות, אך הפעילות באותה לילה הייתה המורכבת ביותר בהיקפה וביעדיה, ובעובדה שהתבצעה מחוץ לחומות הגטו.

נפגש ונזכיר את קרקוב ויהודיה,

ביום ראשון ה-23 בדצמבר 2018, ט"ו בטבת התשע"ט,

בשעה 17:00

באולם יצחק שבתיכון עירוני ה', רחוב בן יהודה 227,

כניסה לחניה מרחוב הירקון 294.

במפגש נארח את מר יאנוש מאקוד, היוזם והמנהל מזה 30 שנים את הפסטיבל היהודי בקרקוב.

מר מאקוד יספר על העניין הפולני, המתגבר והולך, בתרבות היהודית המקומית שכמעט

נכחדה בשואה; על התופעה של "פסטיבל התרבות היהודית בקרקוב", שמושך אליו אמנים ומוסיקאים עכשוויים, יהודים ולא-יהודים, ואשר בקונצרט הסיום ברחבת שרוקה משתתפים למעלה מ-25 אלף אנשים מכל רחבי העולם.

פתיתים,

לאחרונה הושלמה הפקת סרט על חייו ופועלו של יוליוס מדריטש Julius Madritsch היונאי, שרבים מיהודי קרקוב וטרנוב עבדו במפעליו, וחלקם ניצול בשל כך.

הסרט יוקרן בסינמטק חיפה ביום ראשון 4 בנובמבר בשעה 20:30, ובסינמטק חולון ביום רביעי ה-21 בנובמבר ב-20:30. כרטיסים בקופות הסינמטקים.

בסרט מתראיינים גם יוצאי קרקוב שניצלו הודות ליוליוס מדריטש וריימונד טיץ'.

בעקבות משא ומתן של ועידת התביעות עם ממשלת גרמניה סוכם כי הקצבאות לניצולי שואה מקרן סעיף 2 יגדלו ב-53.3% במהלך שלוש השנים הקרובות (מ-352 אירו ל-541 אירו). החל מינואר הקרוב תשולם התוספת הראשונה והקיצבה תעמוד על 415 אירו.

הערה: יש לדעת כי מי הסכום המוגדל של הקיצבה ינוכה מהקיצבה שמשלם האוצר לאותה קבוצה.

אבלים וכואבים

את לכתה של

רחל מנהיים ז"ל

לבית שפנגלט

משפחות מנהיים וקריגל

אבלים ומשתתפים

בצער המשפחה

על פטירתה של

ברטה זילבר ז"ל

לבית טוכנפלד

דיירי הבית ברחוב בוז'גו צ'יאלה 29, זכרונותיו של אליעזר צוריאל

וממורמר, והבת סוררת. לימים, בהיותי כבר תלמיד בבית ספר "המזרחי" היה מרבה לבחון את ידיעותי ביהדות. על השאלה מי הייתה אשתו של תרח אבי אברהם לא ידעתי, כמובן, לענות, והדבר שימש עילה טובה לבקר בחריפות את החינוך שמעניק בית ספר פוקר זה.

במרפסת העץ שהקיפה את הבית מבפנים הייתה ממוקמת דירת חדר ומטבח, בה גרו זוג קשיש, משפחת אלכסנדרוביץ, עם בתם המבוגרת שהגיעה לפירקה. רק חלק זעיר מפרנסתם בא להם ממסחר בבדי כותנה מעל דוכן, בימי הירידים השבועיים בכיכר שליד ה"אלטע שול". רוב אמצעי קיומם בא להם מתמיכת משפחה אמידה, משפחת סוחרני נייך ידועה בקרקוב, אלכסנדרוביץ, משפחת פרווונים טיגנר. שתי משפחות אלה הצטיינו בנדיבותן, ובידן הפתוחה לנוקמים, לא רק לבני משפחותיהן.

על הזוג רבצה דאגה מתמדת להשיג חתן לבת, ולהשיאה. לא הייתה זאת דאגה ריקה. הבנות, רובן, היו ספונות בבית, ואפשרויות מפגש בין בנים ובנות היו מועטות ביותר, אמצעים כספיים, ולו מצומצמים ביותר, שיאפשרו סידור ראשון לזוגות לא היה בנמצא, ובתנאים אלה לך ומצא חתן לכלה ענייה, חתן שיוכל לחרוג ממעגל העוני.

מעלינו, בקומה העליונה, גרה משפחת נסל. זוג עם שלושה ילדים. גברת נסל הנמרצת, שעול פרנסה על שכמה, מוכנה להיאבק נגד קיפוח, ושמשה פה לכל שפל ברך, ובעלה יוסף. מר נסל היה איש משכיל, יודע ספר וספוג יהדות, ורצה להעניק לי מן הידע שלו. בבית משפחת נסל ביליתי שעות ילדות רבות, במשחקים עם בנם אליעזר, ועם הבנות יוכבד ואסתר. לייזר, חברי, למד בבית ספר פולני, ואביו הצטער רבות על כך, אך אמצעי המשפחה לא איפשרו לשלחו לבית ספר עברי.

ליד דירת משפחת נסל ממוקמת הייתה דירת משפחת פיגטנר-צלר, מרובת הבנים והבנות. האב ייצר נעליים, בעיקר נעלי איכרים גסות. קטן הבנים היה בן גילי.

(המשך בעמוד הבא)

בפינת הרחובות קרקובסקה ויוזפה. בחדרם היחיד התגוררו ההורים, שתי בנות ושני בנים. בימי חורף קרים הייתה גברת פנר עומדת ליד דוכנה הקטן בפינת הרחוב, כשסיר עם גחלים לוחשות ליד רגליה, ומצפה לקונה. אדון פנר ראה עצמו קרוב להשקפות ה"בונד".

בקומת הקרקע גרו עוד שתי משפחות, אחת של מקבץ נדבות מקצועי, "בעטלער" ביידיש והשניה – משפחה נוצרית של שוער הבית. ארבע נפשות דחוסות בחדר צר אחד. הבעל יוזף ואשתו יוזפובה ושני בנים. את תפקיד שוער הבית מילאה האישה. יוזף עבד במחסן נוצות, ובגיל צעיר מת ממחלת שחפת. בנם הבכור, שהיה מבוגר במקצת ממני, היה מזמין אותי לעיתים לדירתם. מעל מיטה שמילאה חלק גדול של החדר תלויה הייתה תמונת אם הגואל ומתחתיה מנורה זעירה דולקת נר תמיד שהטיל אור קלוש בחדר החשוך. זה היה המפגש הראשון שלי עם לא יהודים.

הגברת יוזפובה הייתה משלימה את הכנסותיה המצומצמות בהכנסות זעירות כ"שבת גוי" אצל כמה ממשפחות הבית, וגם מפתחת שיערי הבית שנעלו בשעות הלילה, ובעד פתיחתם גבתה תשלום.

בביתנו עבדה עוזרת, בת כפר, נוצריה, שהועסקה אצלנו ברציפות במשך שנים, ולשירותי "שבת גוי" מבחוץ לא היינו זקוקים. עובדת העסקתה של עוזרת הייתה אחת הסיבות לכך שנחשבנו ל"נגידים".

בקומה הראשונה לידינו, מצד אחד גר אדון הוניגוואכס הזקן, עם בנו הרווק יוסל ששמר עליו וטיפל בו. הוא התקיים בדוחק מעזרת ביתו, הנשואה לעורך דין ידוע בשם בזן, ומהכנסות מזדמנות של בנו מעסקי תיווך זעירים. האב בילה את רוב שעות היום ליד ספר גמרא פתוח, שבשוליו היה רושם בכתב זעיר את הערותיו והשגותיו.

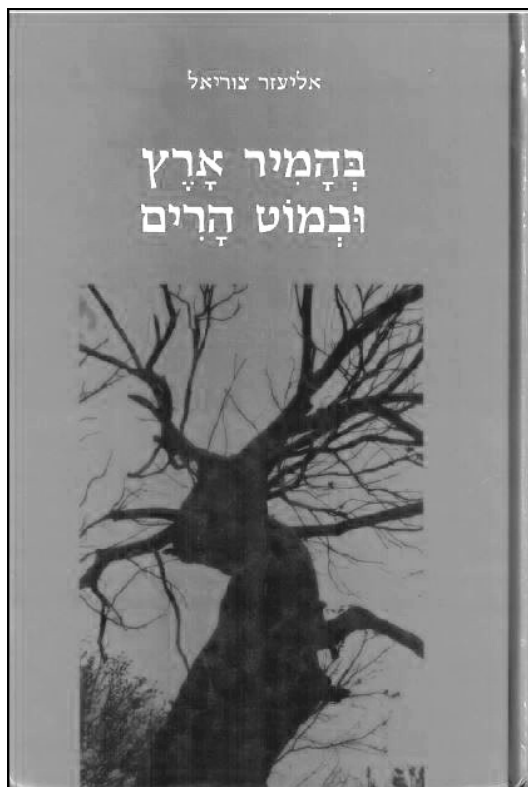
אדון ליימן וביתו גרו מצידנו השני. אדם זקן

בשנות העשרים עברנו לגור בשכונה היהודית קז'ימיז' ברחוב בוז'גו צ'יאלה 29, בבית הובלר, בדיוק מול הכנסיה הגדולה שעל שמה נקרא הרחוב, ומחלון ביתנו נשקפו הכנסיה וחצרה, וגינה עם עצי ערמון גבוהים.

שכר הדירה המשולם והמצב הסוציאלי של תושבי הבית שיקפו, בעצם, את המצב הכלכלי בו היו שרויים הורי באותו זמן. בכל זאת, דירתנו הייתה הגדולה והטובה בבית, ובכך הייתה כבר סיבה מספקת להיחשב לעשירי הבית. [...]

תושבי הבית היוו מעין קוסמוס יהודי קטן, חתך של שכבה רחבה למדי, המשקפת את תושבי הרחוב כולו. חיי ילדי הבית התנהלו בחצר מרובעת, מוקפת משלושת צדדיה במרפסות עץ לכל אורך הקומות. חזית הבית יוצאת לרחוב, והחיים רוחשים בפנים.

משער הבית הוביל פרוזדור, ובו דירת חדר ארוך אחד, ובו התגוררה משפחת פנר. אדון פנר היה תופר כובעים, אך לא תמיד נמצאה לו עבודה. גברת פנר מכרה כעכים ועדשים חמים מתוך דוכן מזוגג

המחבר אליעזר צוריאל (1923-2002)
בן צבי בורנשטיין וציפורה לבית ואכשטוק

דיירי הבית ברחוב בוז'גו צ'יאלה 29 (המשך)

עם הזדקנות האב העבירו שניים מהבנים המבוגרים את ניהול הייצור לפסים מתקדמים יותר. העסק הזעיר עבר לאט לאט בניהולם לפסים של תעשייה זעירה. לא יותר נעליים גסות הנמכרות ליד דוכן לאיכרים, תוך התמקחות המלווה בתקיעות כף מגויידת של איכר, לידו המחוספסת של הסנדלר, וחוזר חלילה, לשם קביעת מחר סופי, כשהסנדלר מוריד מידי פעם מן המחיר.

אחד הבנים המבוגרים, ינוש, שלט באנגלית, עסק בניהול חשבונות וחלם על הגירה, דבר שמעולם לא התגשם. צעיר ממנו, מוניוש, למד בבית ספר מסחרי, והושפע מדעות קיצוניות. בשנות השלושים שקד להשפיע עלי וזכורני את טיעוניו, בעצם טיעונים קלאסיים, שהעושר והצטברות ההון מקורם בניצול, ויש להחזיר את הגזל לנגזל בכח, כי העשירים לעולם לא יוותרו על הונם מרצונם הטוב. {...}

דייר נוסף התגורר באותה קומה, אדון בער, עסק בחייטות בעיקר בשביל הציבור האורתודוקסי, תפר בגדים עליונים – איבערצירס ביידיש. שתקן, גבוה וזקוף כאמת המידה בה מדד את הבדים השחורים על שולחן העבודה הגדול, שתפס את רוב שטח המטבח. בביתם שני בנים, ינוש ושלומיק. שלומיק הראה נטייה מובהקת לציור ולימים צייר בשמן על בדים גדולים. היה מבוגר ממני בשלוש שנים בערך, גבוה ומופנם כאביו.

אנו, ילדי הבית, ערכנו תהלוכות, כעין יחידת צבא, ואני הקטן נגררתי במרץ בסוף. ביתנו שימש בית מעבר לבית שחזיתו

פנתה לרחוב קרקובסקה, ותהלוכותינו היו חיקוי לתהלוכות יחידות הצבא הפולני בימי ראשון, מקסרקטיניו לכנסיה בסקלקה, אליה הגיעו דרך רחוב קרקובסקה המיושב יהודים. ויחידת צבא הילדים שלנו צעדה לקראתו דרך חצרות שני הביתים, לצלילי תזמורת צבאית.

משפחת הרשטיין-פכנר גרה באותה קומה, ולביתם נכנסו דרך מרפסת עץ שנשקפה לחצר. אב המשפחה עבד במפעל המשפחה, בית חרושת לסבון "אורזעל" בפודגוז'ה. עושר ורווחות לא היו בבית הזה, אבל לפחות משכורת חודשית קבועה הייתה, דבר שלא היה מצוי בין יתר דיירי הבית. לאחר העבודה, בשעותיו הפנויות, התמסר האב לתחביבו –

הוא רקם תמונות גובלין. הדבר נחשב ללוקסוס. יתר הדיירים, וביניהם אבי, בשבילם יום עבודה לא נמדד בשעות, תמיד עסוקים ובהולים. יום עבודתם נגמר כרגיל בלילה, ללא התחשבות בשעון. ילדם היחיד היה זאב וילוש. השמות הכפולים המופיעים לצד שמות המשפחה נובעים לרוב מהגבלות שהוטלו על נישואי היהודים מטעם השלטון. כדי לעוקפן נישא הזוג בנישואין רבניים, והצאצא שנולד נרשם על שם משפחת האם, כאילו נולד מחוץ לנישואין. עם השתנות הנסיות נרשם הילוד גם על שם האב, ומכאן שם משפחה כפול. שמות אלה נגררו אחרי נושאייהם עוד מתקופת שלטון אוסטריה בקרקוב ועד לספר רישום האזרחים בפולין המחדשת.

הבית ברחוב בוז'גו צ'יאלה מספר

כנסיית בוז'גו צ'יאלה;

"המעברות - מעקירה לתקומה"

לאחרונה התארגנה ונרשמה עמותת "המעברות - מעקירה לתקומה", שהחליטה להקדיש זמן ומרץ כדי לתעד את החיים של הורינו ושלנו במעברות שהיו בישראל בשנים 1948-1963.

מטרת יוזמי וחברי העמותה היא להנציח את התקופה ואנשיה, העולים והקולטים, ולכלול את המעברות באתוס הישראלי. הייתה זו חלוציות שהודרה מהסיפור הישראלי.

לצורך כך הם מעוניינים ליצור קשר במייל, בטלפון או אפילו במפגש פנים אל פנים, עם מי שמשפחתו והוא חיו

במעברה בשנים הראשונות לאחר קום המדינה, ובאופן זה לסייע להרחבת הידע על התקופה עברנו ועבור הדורות הבאים.

באתר האינטרנט של העמותה <https://maabarot-story.org/> ובפייסבוק www.facebook.com/groups/580406972317338/ הראשוני שכבר נאסף, אך היוזמים מעוניינים, כמובן, להרחיב את המידע ולהעמיקו.

כל מי שמוכן לסייע מתבקש לכתוב למערכת.

”אף פעם לא בכיתי בברגן-בלזן”

הייתי מחליף עם מישהו את פרוסת הלחם בכמה סיגריות עבור אמא. המראות של ערימות גופות בעגלות וגרמנים מכים באלות יהודים שהתמוטטו, אלו דברים שלעולם לא אשכח. היו זורקים אותם לתעלות ומכסים בסיד ובכלור. הכי פחדתי ללכת בלילה לשירותים, כי חששתי שבגלל שאני ילד קטן ייקחו לי את פרוסת הלחם שהחבאתי בבגדיי, או גרוע מזה, שיזרקו אותי לתוך הבורות.”

באוקטובר 1944 הגיעה למחנה ברגן-בלזן נערה יהודייה העונה לשם אנה פרנק. זלינגר התיידד עם הנערה ההולנדית, ועד היום הוא זוכר כיצד הוא ואנה הסתתרו יחדיו במחבוא בעת שהאמריקאים הפציצו את הגרמנים.

זלינגר: “קראנו לה אנוצ'קה. היא הייתה שחרחרות וקצת יותר מבוגרת ממני. היא הייתה לבד. קינאתי בה על מעיל הפרווה שהיה לה וחימם אותה. היינו באותו צריף שבו ישנו 2,000 נשים וילדים. כשהחלו יריות של המטוסים האמריקאים, רצתי יחד איתה להסתתר. רק שנים לאחר שעלינו לארץ ישראל הבנתי שאנוצ'קה זאת אנה פרנק.”

בן 8 היה כשהסתיימה המלחמה וכבר אז נאלץ להסתדר בגפו כאדם בוגר. כששחררו על ידי האמריקאים עבר מסע בן שלושה חודשים, שכלל המתנה במחנה מעבר לילדים יתומים “בוכנוואלד” (שם היה גם ישראל מאיר לאו, שלימים הפך לרב הראשי לישראל).

זלינגר נפרד מאמו, שפתחה במסע חיפושים אחרי בעלה. מאוחר יותר גילתה שהוצא להורג באושוויץ. אמו ביקשה שיעלה בגפו לארץ ישראל, שם הייתה לה משפחה. דרך פריז (“בשאנז אליזה זרקו עלינו מטבעות”) ומארכסיי, הפליג באונייה הראשונה שהביאה עולים לארץ ישראל אחרי מלחמת העולם השנייה בשם “מטרואה”.

ב-6 ביולי 1945 האוניה עגנה בחיפה ונוסעיה הועברו במשאיות למחנה בעתלית. אחותה של אמו גילתה אותו במקרה ולקחה אותו לבדיקה אצל רופא. “הוא אמר שאם רוצים שאהיה בריא, צריך לשים אותי בחברת ילדים בריאים. כך

לונק יזכור לעד את בוקר ה-13 באפריל 1945. שבוע לאחר שהוצא באישון לילה ממחנה הריכוז ברגן-בלזן שבצפון גרמניה, הוא קפץ יחד עם אמו מרכבת שהסיעה למוות 2,500 יהודים. בדרך נס הייתה תקלה בקטר הרכבת שנתקעה, הם ניצלו חוסר ערנות של השומרים הנאצים כדי לזנק החוצה.

לונק ואמו לא ידעו לאן הם קופצים, ומצאו את עצמם בתוך עיסת בוך, שם התחבאו בחשיכה. כשהאיר הבוקר, ראו איך העצים נפלו כמו מגדל קלפים, ואז לונק הבחין בטנקים אמריקאים שהפילו את העצים ושיחררו אותם לחופשי.

לונק הוא שמו הפולני של מאמן נבחרת כדורעף הנשים של ישראל, אריה זלינגר, ששרד כילד בן שש את השהות במחנה הריכוז ברגן-בלזן במשך 21 חודשים.

הוא נולד בקרקוב למשפחה אמידה. אביו היה מהנדס בניין, אמו אחות. ההורים נישאו בארץ ישראל, אבל חזרו לפולין ב-1937, אז נולד. כשהגרמנים השתלטו על ביתם, אחד הקצינים הרשה להם להתגורר במרתף, בעוד ביתם הגדול הוסב למרכזייה של חיל האוויר הגרמני. ב-1942 נאלצו לברוח. אביו נעלם והוא שרד את השואה יחד עם אמו בשני גטאות: בז'סקו ובוכניה.

על תקופת ילדותו סיפר לונק: “תפקידי בגטו היה להתריע על אקציה, מתי שהחיילים הגרמנים התקרבו. בלילות הייתי זוחל מתחת לגדר לעבר הצד הפולני, ובכסף שאמא שלי החביאה ניסיתי לקנות מעט אוכל. פחדתי שיחסלו אותי, אבל אמי לימדה אותי את הברכה של הקתולים, למקרה שישאלו אם אני יהודי”.

כעבור מספר חודשים נתפסו, וביוולי 1943 הועברו לברגן-בלזן, שם שהו כמעט שנתיים. “בחמש בבוקר העמידו אותנו למסדר, בקור כלבים מתחת לאפס ובחשיכה. מעולם לא ידעתי מתי המסדר יסתיים”, ניסה זלינגר להיזכר.

התנאים במחנה היו קשים וכשהוא מעלה זיכרונות הכאב ניכר בו, “בגיל הכי חשוב להתפתחות הגוף אכלתי ארוחה אחת ביום שכללה פרוסת לחם ומרק תפל. לפעמים

הגעתי לקיבוץ עין המפרץ, שהיה עבורי גן עדן אחרי מה שעברתי בשואה. בגלל שבקיבוץ הילדים ישנו בלינה משותפת הרגשתי כשווה בין שווים, אבל הפחד נשאר, וכשקיבלתי פרוסת לחם הייתי שומר עליה גם בקיבוץ, מחשש שייקחו לי אותה. את מירב זמני העברתי בפעילות ספורטיבית כמו אתלטיקה, כדורסל ומאוחר יותר כדורעף”.

זלינגר שיחק כדורעף בנבחרת ישראל ובשנות ה-60 הפך למאמן. מאז רשם הישגים כבירים ברמה הבינלאומית. הוא מחזיק בשתי מדליות כסף אולימפיות, אחת עם נבחרת הנשים של ארה”ב ב-1984 והשנייה עם נבחרת הגברים של הולנד ב-1992. הוא חבר בהיכל התהילה העולמי של הכדורעף ומאז 2007 משמש כמאמן נבחרת הנשים של ישראל, עמה העפיל לאליפות אירופה ב-2010.

זלינגר טוען כי ילדותו בשואה חישה וביגרה אותו, אבל הוא מעדיף להיזכר כמה שפחות בטרגדיות שחוה. “בימים הכי קשים שלי, אף פעם לא הייתה לי תחושה שאמות. אני לא זוכר שאי-פעם בכיתי בברגן-בלזן. מה שהחזיק אותי זה הדאגה לאמא, שהייתה אישה לא בריאה, אבל אני לא אוהב לדבר על זה. אני מדחיק את התקופה הנוראית הזו. אף פעם לא דיברתי עם אמא על השואה. יש בי בושע שאנחנו כעם לא התקוממנו מספיק נגד מה שקרה לנו שם.”

נכון, היו פרטיזנים, ואנחנו מאוד גאים במה שמרדכי אנילביץ' עשה במרד גטו ורשה, אבל אלה היו מעטים מדי. העם היהודי היה צריך למרוד בעזרת המנהיגים היהודים בארץ ישראל”.

כתב זאב גולדשמיט

פורסם ב-16.04.15 Ynet

האם הורעל מאוריצי גוטליב?

מאיר בוסאק, בספרו "בין צללי עיר" מספר על פגישה שהייתה לו, לאחר המלחמה, עם יהודי מבוגר בבית העלמין היהודי ברחוב מיודובה.

וכך סיפר היהודי: "את גוטליב לא הכרתי אישית. נכנסתי ללמוד בבית הספר לאמנויות יפות, בו למד גם גוטליב שנים אחדות לפניכן. בבואי הוא היה כבר במערב. בראש בית הספר עמד אז הצייר הפולני הגדול יאן מאטייקו. הייתה זו תקופה של פטריוטיזם פולני לוחט, הדבר השתקף גם בהסטוריציוזם שבציור. בראש הזרם הזה עמד בפולין מאטייקו, שבתמונותיו כ"המלך באטורי על יד פסקוב", "המלך סובייסקי בווינה", "חוקת השלושה במאי" עודדו והלהיבו את הפולנים, קרועי המולדת בין שלושת הכובשים - רוסיה, פרוסיה ואוסטריה.

אינני יודע אם תוכל לחוש את הלך-הרוח, שהיה באותם הימים בקרב האינטליגנציה היהודית בקרקוב, כמו כל גליציה, הייתה בידי אוסטריה, החרמנו כל חבר, שדיבר גרמנית. המבוגרים יותר לבשו לעיתים, בחגיגות לאומיות פולניות, בגדי לאום פולניים - את הקונטוש (מעיל) והקרבלה (חרב). בימי הבחירות לפרלמנט האוסטרי לא הייתה בקרקוב, בניגוד לגליציה המזרחית, אף רשימה של מועמד פרו אוסטריגרמני.

והנה יום אחד בא מאוריצי גוטליב לקרקוב, בה למד לפני כן אצל מאטייקו. הוא בא מגרמניה ועמו שמועות על הצלחותיו היוצאות מהכלל שם. אחר שהות של ימים אחדים בקרקוב מת גוטליב פתאום והוא בסך הכל בן 23. בעקבות מותו זה התפשטה השמועה - גוטליב הורעל. היינו אז תלמידים יהודים אחדים בבית הספר לאומנויות שבעיר - לא האמנו; אך השמועה אמרה:

מאטייקו, הפטריוט הפולני הקיצוני, הוא שבתמונתו המונומנטלית "הקרב ליד גרונוואלד" צייר את נצחונם של הפולנים על הצלבנים הגרמנים, שניסו לכבוש את ליטא ואת פולין, הוא שצייר את התמונה - "הפרוסים מגישים שייכניעה למלך פולין", לא יכול היה לסלוח לתלמידו, אולי לגדול שבתלמידיו, שבגד בפולניות, נטמע

בין הגרמנים, עם גדול ועשיר. אולי מטעמים של קריירה אישית. אמרו, שאם לא הרעיל אותו מאטייקו במו ידו, עשה זאת ביוזמתו מזכיר ביה"ס לאמנויות - מאוריצי גוזקובסקי. לא האמנו לשמועה. לא יכולנו להאמין.

עברו שלוש שנים וקרה משהו. בנאומו בפתיחת שנת הלימודים 1882/3 פנה מאטייקו לתלמידים היהודים של בית ספרו והוכיח אותם שידעו כי האמנות אינה עבודה מסחרית, ספקולציה, אלא עבודה נישגבה של רוח האדם, המאוחדת באהבת האלהים והארץ. ושוב פנה אל התלמידים היהודים: "הסתלקו מהארץ ולכו לאשר אין מולדת!"

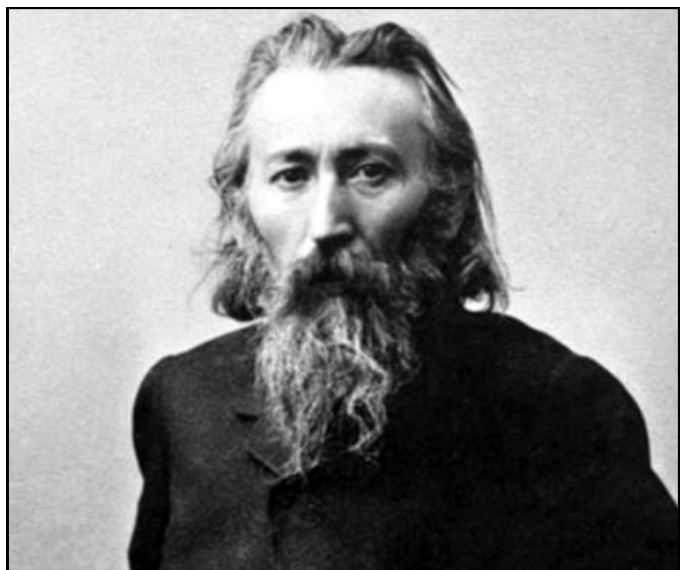
להתפרצות הזאת היה רקע: תלמידי בית הספר היו חייבים לעשות עבודת קונקורס, בהיותם בין כותלי בית הספר. והנה התלמיד שאול ואהל לקח את עבודתו לביתו, ובשל כך נחשד שנעזר במישהו. ואהל נאלץ לעזוב את בית הספר. הוא נסע למערב. לימים זכו תמונותיו בפרסי האקדמיה הברלינית, הווינאית, בציונים לשבח מהאקדמיה של מינכן, בפרסים של מאגזינים מצויירים, אך דברי מאטייקו בפתיחת שנת הלימודים זיעזעו את האינטליגנציה היהודית בפולין בכלל ובקרקוב בפרט.

באסיפת הארגון האסימילטורי של בני הנוער בקרקוב הובעו מחאות חריפות, תוך הצהרות, שפולין היא מולדת משותפת לכולם. בעתון הפולני המרכזי, שהופיע אז בקרקוב, "ציאס" פירסמו הפרופסורים של האוניברסיטה הקרקובית ד"ר יוסף אטינגר והד"ר יוסף רוזנבלט וכן העו"ד לאון אייבנשיץ מחאה חריפה על דברי מאטייקו.

הצייר הגיש תביעה משפטית נגד אייבנשיץ. פרקליטו של מאטייקו, הד"ר מוכנצקי, האשים במשפט את היהודים, שתמיד עשו ספקולציות מכוערות באמנות, ואף ראה בס גורם להתמוטטותה של פולין. בית המשפט הטיל על אייבנשיץ קנס כספי או מאסר. נזדעזנו. התחלנו להאמין בשמועה בדבר מותו של גוטליב. אני עזבתי את בית הספר. ואולי לא מקרה הדבר, שבאותה השנה הוקם הארגון הציוני הראשון בקרקוב.

מאוריצי גוטליב (1856-1879)

פרופ' יאן מאטייקו (1838-1893)

על החסידות והתרבות בקז'ימייז במחצית הראשונה של המאה ה-19

וצוואות שתושבים עשירים של העיר היהודית ציוו לה ביד רחבה (כך למשל, בשנת 1757 הוריש משה, בנו של אהרון פייפרל, לחברה זו מחצית של הבית ברחוב יוזפה 30, ואת המחצית השניה הוריש לבנו ויקטור פייפר).

הסנט של הרפובליקה של קרקוב יצא נגד חברת "תלמוד תורה" ונגד הישיבות שלה, והורה לסגור אותן ולהעסיק מורה לדת עבור הנוער היהודי שהיה חייב ללכת לבית הספר שעל יד העדה הכנסייתית בקז'ימייז. אולם החברה לא סגרה את ישיבותיה, ומכאן ואילך 85 הילדים שלמדו בבית הספר שעל יד העדה הכנסייתית או בבתי ספר פרטיים היו מקבלים שיעורי דת בשפה הפולנית, אך 150 נערים הוסיפו ללמוד בישיבות.

בשנת 1840 החליט הסנט לחסל את חברת "תלמוד תורה" למכור את נכסי המקרקעין שלה ואת תמורתם הכספית לייעד לניהול בית ספר כללי, אולם הרב מייזלס יצא נגד התוכנית והמצב נשאר כפי שהיה. מספר תלמידי הישיבות גדל ברבות השנים וב-1848 הגיע ל-208 תלמידים.

הממשלה האוסטרית ביקשה למשוך ילדים יהודים לבתי ספר כלליים, והקיסר אף הקים בתי ספר נפרדים ליהודים, אולם בתי ספר אלה חוסלו בתחילת המאה ה-19 והילדים היהודים חוייבו ללמוד בבית הספר שליד העדה הכנסייתית.

נערים מעטים בלבד למדו שם, ולכן החליט הסנט להקים בית ספר נפרד לילדים יהודים, שמנהלו היה אדולף לוויצקי. בית ספר זה היה לצנינים בעיני האורתודוקסיה ובפרט בעיני החסידים, אך חרף התנגדותם העזה של החסידים למדו בבית ספר זה תלמידים רבים (פחות מ-200 בבית הספר האזורי וכ-350 בבית הספר למסחר ותעשייה).

הגבלות על נישואין

ממשלת הרפובליקה של קרקוב חתרה להגביל את הנישואין של היהודים, וכך נקבעו בתקנון מתחילת המאה הגבלות לגבי גיל, רכוש והשכלה של המועמדים לנישואין.

(המשך בעמוד הבא)

הרב בער מייזלס, שהיה גם עשיר מלנדאו וגם נאור יותר ומצוי יותר בהוויות העולם. במאבק ההשפעות והכספים ניצח מייזלס, וזכה בשנת 1832 בכהונת הרב של קרקוב.

מייזלס פתח בקז'ימייז הנוצרית בנק בשם "מייזלס את הורוביץ" והיה נוסע לעיתים קרובות לחוץ-לארץ בענייני הבנק. מאחר שלא הייתה לו ההכשרה הדרושה לפי התקנות, הוא התמנה לרב באופן זמני בלבד, אולם מיד קנה את לב צאן מרעיתו, אם על ידי סיוע כלכלי שהיה נותן להם ביד רחבה ואם על ידי השתדלויותיו התכופות אצל השלטונות.

מאבק חריף התנהל בעניין בית הספר הכללי לנערים יהודים שהוקם בקז'ימייז, והוחזק מתקציבו של ועד היהודים. כנציג האורתודוקסיה ניהל מייזלס בוועדה מאבק נגד בית ספר זה, שהיה בעיניו מיותר לחלוטין. במקומו תבע להקים בית ספר עברי טהור – היינו, בית ספר דתי – ואילו את השפה הפולנית ואת שאר המקצועות החילוניים היו היהודים חייבים, לדעתו, ללמוד בבתי הספר הכלליים המעורבים לבני דתות שונות.

חברה קדישא

מעוזי האורתודוקסיה היו החברות הדתיות. החברה העשירה ביותר, שנודעה לה ההשפעה הרבה ביותר, הייתה חברה קדישא שטיפלה בקבורות ובבתי העלמין. קיומה היה עצמאי ולא היה תלוי בקהל או בוועד היהודים. זקני חברת קדישא נבחרו מידי שנה בימי חול המועד פסח, והיה להם בית תפילה משלהם שהוקם באחד מן הבתים של החברה. הם גבו ממשפחות הנפטרים סכומי כסף גבוהים, בעיקר אם הנפטר נמנה עם היהודים ה"נאומרים". מכאן השנאה שרחשו המשכילים כלפי החברה קדישא, והמאמצים לחיסולה.

חברת "תלמוד תורה"

חברת "תלמוד תורה" שהייתה קיימת בקרקוב למן המאה ה-16, הערימה קשיים גדולים אף יותר על דרכה של "הקידמה", דהיינו התרבות. חברה זו החזיקה ישיבות בשביל העניים ביותר, והחזיקה אותן מתרומות של חברה ומקרנות

פרופ' מאיר באלאבאן כותב בספר "תולדות היהודים בקראקוב ובקאז'ימייז". 1868-1304 על תחילתה של החסידות בקרקוב ועל התרבות, ובין היתר הוא כותב כי בתחילת המאה התשע-עשרה הלכה והתפתחה בעיר תנועת ההשכלה, ובמקביל התרחבה והתחזקה החסידות.

בעיר היהודית היתה השפעה חזקה לחסידות, אשר חרף הרדיפות החזיקה מעמד בשולי העיר, ובפרט משעה שנמצא לה אפוטרוטפוס בדמותו של חוכר היטל המשקאות העשיר, ברל לוקסנבורג. ברצותה לעקור כת זו מן השורש, חידשה הקהילה את האיסור הישן לקיים "מניינים", דהיינו בתי תפילה פרטיים. אולם החסידים הוסיפו להתקהל ב"קלויזים" שלהם, ושם התחזקו ב"אמונתם".

הקהילה חסרת האונים אחזה שוב בנשק ישן, ונידתה את כל מי שארגנו מניינים נפרדים או את מי שהתפללו במניינים כאלה, אך העירייה ציוותה על הקהילה, בעקבות קובלנתו של לוקסנבורג, להסיר את החרם, וכך אמנם נעשה כדי לצאת ידי חובה.

תחילה הסתתרו החסידים עם בתי התפילה שלהם בפודגוז'ה, אולם עד מהרה הם שבו אל העיר היהודית, ומיקמו את מנייניהם בעיבורי קז'ימייז היהודית. על פי הסכם בין הצדדים, מ-1815, מותר היה לחסידים לקיים בתי תפילה נפרדים מחוץ לגבולות העיר היהודית עד שיוחלט אחרת על ידי הרבנים.

החסידים התקרבו יותר ויותר אל מרכז הגטו, עד שלבסוף קבעו את מניינם בבית ברחוב יוזפה 33, מול בית הכנסת הישן. מייסדו של "קלויז" זה היה אהרון אפשטיין, בנו של אותו קלמן שנטע בקרקוב את החסידות. הן קלמן והן אהרון סבלו רבות מן הרדיפות מצד בית הכנסת הרשמי, ובעיקר מצידו של הרב הירש דוד לוי, שהיה מתנגד ידוע לחסידות, והשתתף בניסוח חרמות על כת זאת.

סיוע מצאו החסידים בשאול רפאל (רב שוילה) לנדאו, בן למשפחה נכבדה שנטלה חלק בשלטון בקהילה. הוא קיבץ סביבו קהל נאמנים ולימדם את כתבי הקודש ברוח החסידות. מתחריהו של לנדאו היה

על החסידות והתרבות בקז'ימייז (המשך)

העומדים להינשא חייבים היו להציג הוכחה שלמדו בבית הספר היסודי שעל יד העדה הכנסייתית וסיימו בהצלחה את חוק לימודיהם. מי שלמד באופן פרטי חייב היה לעמוד בבחינה בפני ועדה. מי שיוכחו שסיימו את בית הספר התיכון או האוניברסיטה - פטורים מהבחינה.

הואיל ורוב הזוגות שעמדו להינשא לא יכלו להציג את האישורים הדרושים, החלו בקרקוב לבוא בברית נישואין בטקס שכונה "דתי", לא לפני הרב, אלא לפני תלמיד חכם פרטי. בנוסף, מי שלא היו "נתינים" לא יכולים היו לבוא

בברית נישואין ולכן קנו תעודות של "בן המקום" של נפטרים ואימצו את שמותיהם, או שנסעו לגליציה להנישא שם.

עוד, הסוחר נדרש להיות בעל הון נאות, ובעל נכס נדרש להביא הוכחה מספרי האחוזה על שווי הנכס שבבעלותו, בעל מלאכה נתבע להשתייך לחברת בעלי מלאכה וכולם נדרשו להוכיח ששילמו את כל מיסיהם. כמו כן נאסר לשאת עלמות שמוצאן מחוץ לעיר החופשית של קרקוב. מי שמלאו לו שלושים שנה ואם הסיר את הקפוטה וגזז את הזקן ואת הפאות – פטור היה מכל ההתחייבות הללו.

וכך, לפני כניסת החוק לתוקפו, ב-1 באוגוסט 1844, יהודים רבים התחתנו בחיפזון, בלי שההורים שקלו כראוי את העניין, ולא פעם ללא הסכמת הכלות. מאידך, צעירים רבים שנטו להסיר את הקפוטה, ניצלו את "לחץ השלטונות" והתלבשו בסגנון אירופאי (בגזטה קרקובסקה מ-30 ביולי 1844 נכתב כי: "בשבת שחלפה נראו באולם התיאטרון כמה צעירים יהודים לבושים בסגנון נוצרי לגמרי. יש אומרים שבאותו יום 15 מהם החליפו את לבושם בקז'ימייז" ועוד 50 מכינים לעצמם מלבושים מתאימים").

המומר פרופ' רפאל טאובנשלג

הד"ר רפאל טאובנשלג, פרופסור באוניברסיטה של קרקוב, היה אחד מגדולי החוקרים של המשפט הרומי. את עבודותיו פירסם בספרים בשפות שונות ובבמות מקצועיות בעלות רמה גבוהה ביותר באירופה. הוא היה גם הקורטור של איגוד האקדמאים היהודיים שבאוניברסיטה קרקוב. בשומו מביקור בארץ ישראל, התבטא בהתלהבות על מפעלי הישוב היהודי בה.

פתאום, בשנת 1938, הביא מישהו לחוג האקדמאים הציונים את העתון "קורייר פולסקי" בו פורסמה ידיעה שבכניסה על שם ידיגה הקדושה בניישה הוכנס לנצרות הד"ר רפאל טאובנשלג, פרופסור האוניברסיטה הייגלונית בקרקוב, חבר האקדמיות למדעים בקרקוב, בולוניה וטוירן. הסנדקים היו: פרופ' ד"ר סטניסלב וורובלבסקי, נשיא האקדמיה למדעים בקרקוב, והגב' יוהננה קפליצקה, אשת ראש העיר קרקוב, עדי הטקס היו: הכומר פרופ' הנריק אינסדובסקי מהאוניברסיטה בלובלין והכומר, חבר הפרלמנט, סטפן דובנר. הטקס נוהל ע"י הכומר ווצלב קנבלבסקי, הממונה על הכניסה בניישה".

בעיתון "קרקובסקי קורייר וייצורני" התפרסם נוסח מכתב הארכיבישוף פ. קורטסי, הנציג האפוסטולי, אל הפרופ' טאובנשלג. במכתב הודיע הנציג, שבתשובה למכתבו של הפרופסור, אשר הודיע לאפיפיור על קבלתו את הנצרות, מעניק האפיפיור לפרופ' טאובנשלג את ברכתו האפוסטולית ומאחל לו "שיזכה לשמחה במושכו בדוגמא שלו את אלה, שעדיין לא האיר להם האבנגליון והם יקרים במיוחד ללבך".

בשביל תלמידיו היהודים של טאובנשלג, היתה הידיעה מזעזעת. וזה היה עלבון כסטירה על לחי, כיריקה בפנים. אמנם מישהו מחברי אמר בכעין אירוניה מרה: ראש העיר, הד"ר קפליצקי, הוא מומר, המפקד הצבאי של המחוז, הגנרל מונד אף הוא מומר, ולמה גם פרופ' מראשי האוניברסיטה שבעיר לא יהיה מומר?

אך חבר אחר הפנה את תשומת הלב לפסקה האחרונה שבמכתב הנוצניוס, המדברת על היקרים במיוחד לפרופ', שלא נמשכו ללכת בדרכו, ואמר: סימן שאשתו ובנו

רפאל טאובנשלג, בן ברוך טאובנשלג וצציליה לבית גולדהארט (1881-1958)

הנער הצעיר לא התנצרו...

ולמה התנצר הפרופסור? הלא לגביו אין לדבר על כוונות של קריירה... הן למעלה ממה שהגיע אין הוא יכול לעלות... תחושת הצער והעלבון פקדה אז את האינטליגנציה היהודית ולא רק את האינטליגנציה בקרקוב. תלמידי האוניברסיטה היהודים, המאוגדים בארגונים, שהפרופ' טאובנשלג היה האפוסטרופוס שלו, פנו אליו ובקשו, שיוותר על אפוסטרופוסות זו. והוא השיב: אני מבין ואתפטר...

תזכורת אחרונה לתשלום דמי החבר לארגון לשנת 2018 בסך 150 ש"ח

המחאה לפקודת ארגון יוצאי קרקוב לרחוב הנוריות 31 הרצליה, 4672630

העברה לחשבון הארגון בבנק איגוד סניף הסדנאות (079) חשבון מספר 216789

קוראים כותבים,

בגיליון 139 מספטמבר השנה, של בטאון ארגון יוצאי קרקוב, בעמוד 6, קראתי את המאמר על הבניין שברחוב יוזפה 42. בסיפא של המאמר כתוב ש: "באותו בניין פעל לפני המלחמה חדר תפילה אורתודוכסי ושמו "בית התפילה האורתודוכסי של ר' אהרון קלאוס".

בית הכנסת 'רב אהרון' (רב אורנס – Rab Urns) היה בית הכנסת בו אבי, מאיר שור הי"ד, התפלל (ואני, כילד, יחד איתו). בית הכנסת היה בבניין (אשר אינו קיים כבר ושכמו עומד היום בניין חדש) בפינת הרחובות יוזפה ו- שרוקה, הבניין האחרון ברח' יוזפה, מצד ימין, כשהולכים ברחוב יוזפה ממערב למזרח, לכוון ה'אלטה שול'.

בית הכנסת 'רב אהרון' היה קיים בבניין שנהרס, במשך כל השנים שבין שתי מלחמות העולם, ויתכן גם שזמן רב לפני מלחמת העולם הראשונה.

הבניין החדש, העומד במקום בו עמד הבניין בו היה בית הכנסת 'רב אורנס', כולל היום, בקומת הרחוב, מסעדה ובית תה הצמוד לה ונושא את המספר 25. יש לציין כי מספרי הבתים ברחוב יוזפה השתנו במשך השנים ויותר מפעם אחת.

ברל שור

אבי, לייב קליין, לימים אריה אריאלי, והוריו גרו בקרקוב דלת מול דלתו של המשורר היידי הנודע מרדכי גבירטיג.

אני זוכר שאבי ז"ל היה שר חוזר ושר את שירי גבירטיג בנעימה של יגון וגעגוע. אנקדוטה שאבי סיפר פעם: חבורת נגנים ניגנה בחצרם משירי גבירטיג כשהם מזייפים נוראות. גבירטיג יצא אליהם וניסה לתקנם, והם גערו בו שאותם איש לא יכול ללמד את שירי גבירטיג.

אמנון אריאלי

ד"ר נטשה סטירנה מהאוניברסיטה היגלונית מתמחה בחיים האומנותיים היהודיים בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. עבודת הדוקטורט שלה היא על "האגודה של אמנים, ציירים ופסלים יהודיים בקרקוב בשנים 1931-1939".

ד"ר סטירנה מחפשת מידע על גברת הלנה טאפט (הייתה רעייתו של הנריק חיים טאפט), שנולדה בעיירה טוחוב Tuchow בשנת 1909, ואחר כך גרה בקרקוב. במהלך מלחמת העולם השנייה הצליחה, יחד עם בעלה, לברוח מפולין, ובשנת 1943 הגיעה לישראל.

בישראל היא גרה שנים רבות בחולון, בשדרות קוגל, ואחר כך בתל אביב. גב' טאפט נפטרה בשנת 2002 וככל הנראה לזוג לא היו ילדים.

ד"ר סטירנה מבקשת ליצור קשר עם אנשים שהכירו את הלנה ו/או יכולים לתת מידע על חייה בישראל ועל היצירות שלה אחרי המלחמה.

nataszastyrna@poczta.fm

קרקוב fe

כשהמטוס נוחת בבליצה-קרקוב ליבי עולה על גדותיו. פעמים רבות היינו כבר כאן, ראינו, ביקרנו, טיילנו ובכינו. ולמה? כי אין לנו קרקוב אחרת. אך העיר הזכורה לי מילדות לא תחזור.

בפעם הראשונה, קיבלה אותנו, אחרי 40 שנה, חופשית אך בלבוש קומוניסטי, בסחבות שחורות מפיה עטופה.

מה יעשו הקרקובאים עם השחור? עיר עצובה, אפרורית, בתרדמת, אנשים ברחובות כאלו בשכול. בלילה חשוך. לא צבע, לא אור. דממה. בדולר שהבאת קנית הכול; רק שלא היה מה לקנות, כי החנויות עומדות בשממונו.

ריק גם בקז'ימיז'.

שערי הבתים פעורים בריקנותם החלונות מביטים בשבר עיניהם העיוורות, הדומעות כאילו זוכרות...

פודגוזה, הרובע שבו היה הגטו אינו נראה יותר טוב. כבר זגודי, זו עם בית המרקחת, אינה מזהה אותי אחרי כל כך הרבה שנים וגם אני רואה אותה כאילו מחדש. הכיסאות הריקים בוכים בדמעת גשם אביבי.

אנו חוזרים לקז'ימיז'. ללכלוך ועזובה. הרחובות, הכיכרות צועקים בריקנותם! פעם היה צפוף, רועש ומלא. היו אנשים, שלא יהיו עוד לעולם.

והיום?

היום מוכרים את קרקוב היהודית לתיירים. עושים כסף ממה שהיה כאן פעם. פעם צלצלו פה קולות ילדים שמחים ששחקו ברחובות. צעירים ומבוגרים מהרו לבתי הכנסת. בבלז' חנקו בגז את הילדים והאנשים ושום כוח בעולם לא יעירם לחיים.

את הבתים שיפצו. פתחו מסעדות וברים. צוענים מנגנים זמירות יהודיות להמוני תיירים. קלזמרים שרים בפינות רחובות. מהמוניות נשפכים עוד ועוד מבקרים. אוכל כשר? נו, לא להגזים! אבל קרפ יהודי נאכל פה ברצון אחרי הכנסייה ביום הראשון. הביזנס הבינלאומי פורץ מכל פינה, נשמע בליל של שפות: גרמנית, אנגלית, צרפתית, יפנית ואפילו פה ושם פולנית.

רק לא יידיש! באוויר צלילים מתוקים של פעם.

ואני, יהודי קרקובאי שריד השואה! מביט, רואה ושומע ומתחת לערפל זיכרונות ליבי מלא כאב. חנק בגרון ועצב נורא.

מרצל גולדמן

